

ENTORN DEL PARE JOAN CEREROLS (1618-1680)

DANIEL CODINA I GIOL

Monestir de Montserrat

RESUM

En el quart centenari del naixement del pare Joan Cererols (1618) es fa una visió biogràfica i d'altres aspectes entorn del personatge i de la seva obra.

PARAULES CLAU: escola de música (*Escolania*) de Montserrat, mestres de l'*Escolania*, villançet, Capella Reial, oficis litúrgics.

ON FATHER JOAN CEREROLS (1618-1680)

ABSTRACT

On the 400th anniversary of the birth of Father Joan Cererols (1618), this paper offers a biographic sketch and gives other information on aspects relating to this figure and his work.

KEYWORDS: Montserrat music school (*Escolania*), music school masters, *villancico*, Royal Chapel, liturgical offices.

ENTORN DEL PARE JOAN CEREROLS (1618-1680)

En el quart centenari del seu naixement (1618) és bo recordar aquest monjo de Montserrat, que honora en gran manera la història del monestir, en el qual va viure i treballar des de la infantesa, primer a l'*Escolania* com a estudiant i després com a monjo, mestre d'escolans i compositor. No és pas que aquest reconeixement sigui obra de l'afany modern, actual, de recuperar figures rellevants de la nostra història en el camp que sigui. Ja en el seu temps, segons ens ha arribat d'una referència escrita de pocs anys després de la seva mort, Cererols va ser reconegut admirablement més que cap altre dels músics montserratins. Aquesta nota biogràfica, que es troba en un catàleg de monjos que havien estat escolans, diu d'ell,

traduïda al català: «Va ser un dels millors mestres de capella del seu temps, molt estimat i respectat de tots els mestres músics que hi havia a Espanya, i anomenat, d'entre aquests, per antonomàsia, El Mestre, el Músic, el Compositor».¹

Abans de continuar, pot ser bo recordar breument les dades biogràfiques del personatge. Va néixer a Martorell el 8 o el 9 de setembre del 1618; en tot cas, el dia 9 va ser batejat. Els pares, Jaume i Elionor, vivien a Martorell. Va ser batejat amb el doble nom de Pere-Joan i era el setè i darrer fill del matrimoni. En el text autobiogràfic d'ofrena del seu primer volum de misses, Cererols confessa que, «des dels tendres anys, no sé si per voler dels pares o meu», va ser admès a l'Escolania de Montserrat; devia tenir entre set i deu anys, o sigui entre el 1625 i el 1628. A l'Escolania va ser deixeble del pare Joan Marc, fill d'Arbeca; ell és el que, de fet, inicia la nissaga dels monjos músics antics escolans. D'aquest monjo, de fet, ara per ara és el primer del qual es conserven algunes obres musicals. Cererols va ser un deixeble molt aprofitat de Joan Marc dels molts que aquest va tenir. Cererols degué estar-se a l'Escolania més temps del que era normal perquè hauria manifestat el desig de fer-se monjo i als divuit anys va entrar al noviciat: era el 6 de setembre de l'any 1636. Llavors va començar el període de formació monàstica i intel·lectual, formació que feu a Montserrat mateix i on va excel·lir en els estudis de teologia moral i del llatí: llengua que arribà a parlar tan correntment com si fos la seva llengua «natural». També se'ns recorda que fou un bon poeta: per això podem pensar que els textos dels seus villancets, en castellà, van ser fruit del seu enginy. Amb tot, durant o al final d'aquest període de formació, trobem que forma part de la comunitat monàstica d'El Monserratico de Madrid: era el 1645, quan tenia vint-i-set anys. El monestir d'El Monserratico va ser creat arran de l'expulsió per part de la Diputació del General de Catalunya dels monjos castellans que hi havia a Montserrat. Aquest fet tingué lloc el 24 de febrer del 1641, durant el període de formació de Cererols. A Madrid no hi devia pas passar més de dos anys; probablement per a perfeccionar els seus estudis musicals amb els mestres famosos de la Capella Reial de Catalunya del moment. El 1646 ja el tornem a trobar a Montserrat. És a partir d'aquest moment que pot haver-se fet càrrec de la direcció de l'Escolania i de la capella de música: la va dirigir durant uns trenta anys, tot i que en certs moments també en va ser sagristà major. Va ser durant aquest període de sagristà que va començar sota el seu impuls la decoració pictòrica i ornamental del cambril de la Mare de Déu, juntament amb el pare Josep Sellarès. El fet de ser sagristà no el va apartar dels escolans, perquè ell havia d'ocupar-se del vestit dels nois. Els trenta anys de mestratge musical li agafen la major part de la seva vida monàstica, que va ser de quaranta-quatre anys. I, segons se'ns diu, va formar nombrosos deixebles, molts dels quals es van escampar per tota la geografia hispànica com a mestres de capella i organistes. A més, va poder escriure una llista ingent d'obres musicals, amb text llatí i vulgar per al servei del santuari: en total, es

1. *Catálogo de los monges que siendo niños sirvieron de escolanes y pages a la reyna del cielo, la Virgen de Monserrate, en esta su santa Casa*, nota biogràfica 72, p. 24 (Arxiu Històric de Montserrat).

comptabilitzen avui unes setanta-vuit obres.² En un moment determinat de la seva vida la comunitat de Montserrat, per l'estima que li tenia, li va proposar de ser abat del monestir, però ell va refusar l'oferta perquè no es veia amb forces d'exercir aquest càrrec. Va morir als seixanta-dos anys el dia 27 d'agost de l'any 1680.

Però per al monestir de Montserrat Cererols no va morir: la seva música sempre, o molt sovint, d'alguna manera o d'una altra, ha estat present en els oficis litúrgics o religiosos del monestir. Un exemple és que cada any —i això durant molts anys—, en l'aniversari de la seva mort, l'Escolania li cantava un respons. Actualment, el respons de difunts es canta en la missa conventual en la mort d'un monjo; en aquest cas, és l'ofertori *Domine Iesu Christe* de la seva missa de difunts a set veus. Un altre exemple n'és que, després de la pèrdua de l'Arxiu Musical de Montserrat, el pare Jacint Boada, quan restableix l'Escolania de la desfeta de la Guerra del Francès, copia les partícels d'algunes obres de Cererols, sense saber-ne el nom, perquè ell les coneixia de quan era escolà a finals del segle XVIII; aquest material es troba juntament amb obres anònimes que són certament de l'època de Cererols, encara que amb passatges corregits o adulterats, degut segurament al fet de ser transcrits de memòria. No es pot assegurar, però, que siguin de la mà del nostre autor.

Actualment, després de les recerques en els arxius fora de Montserrat i de la publicació de les obres, senceres o parcials, podem conèixer l'obra musical del mestre Cererols, encara que ens agradaria poder allargar la llista actual, tot i que la història sovint és avara i ens impedeix de poder assegurar l'autoria d'algunes obres.

Encara voldria parlar, ni que sigui breument, d'una part important de la seva obra musical que és menys coneguda, però que té prou pes i rellevància perquè es recordi: és la llarga llista de villancets, tots amb text castellà, com gairebé sempre es feia a l'època a Catalunya. En podem comptabilitzar trenta-cinc, amb els noms de *Tono* (de manera general de dues a quatre veus) i de *Villancico* (de quatre a vuit veus i més). Aquestes obres eren per a ser cantades en diferents festivitats litúrgiques, segurament després dels responsoris en llatí de les matines, o bé, i això val sobretot per a les obres relatives al Santíssim Sagrament, en el curs de les processons eucarístiques que es feien els tercers diumenges de mes dintre mateix de l'església. Les festivitats són Nadal: sis; Setmana Santa: una; Passió: tres; Santíssim Sagrament: setze; Mare de Déu: set; Temps penitencial: dues. Val la pena tenir present ací que, amb tota probabilitat, els textos d'aquests villancets van sortir de la ploma del mateix Cererols, com he insinuat, ja que ens és recordat en la biografia que va ser un poeta excel·lent; o sigui que ell n'és l'autor de la lletra i de la música. D'entre tots aquests villancets, cal destacar-ne un que ha esdevingut cèlebre pel fet que el tema musical que utilitza Cererols per primer cop en la història, el descobrim cinquanta o seixanta anys després, emprat per Johann Sebastian Bach en la introducció de la *Matthäus Passion*: es tracta del villancet *Ay qué dolor*, so-

2. La llista total d'obres conegudes que es conserven està publicada pel pare Gregori ESTRADA I GAMISSANS a *Mestres de l'Escolania de Montserrat*, vol. IX, 1981, p. XIV-XVI de la «Introducció».

bre la passió del Senyor. Desconeixem completament com va poder passar aquest tema de Cererols, el primer que el fa servir, a Bach; ací només es poden fer conjectures més o menys probables. Amb tot, ha estat el musicòleg Francesc Bonastre (1944-2017) qui ha estudiat a fons aquest tema concret en l'article «Antecedentes hispánicos del tema “Kommt, ihr Töchter” de la “Matthäus-Passion” de J. S. Bach (BWV 244). Historia de la pervivencia de un programa semántico nacido en el barroco musical español».³ Aquest autor apunta diferents solucions possibles o probables: que fos a través de les obres de Joan Baptista Cabanilles (1644-1712), les obres musicals del qual poguessin ser a la biblioteca de Bach, o del músic francès Marin Marais (1656-1728), que també utilitza el mateix tema musical en una de les seves obres.⁴ Tema idèntic utilitzat també per Lluís Vicenç Gargallo (*ca.* 1636-1682)⁵ en el seu villancet *Si la misma vida temió la muerte*, a vuit veus i baix continu, a més d'uns vuit autors que el tenen en obres litúrgiques (Barter, F. Soler, Gaz, etc.), autors catalans i valencians dels segles XVII i XVIII.⁶ El que ens queda per descobrir és si aquest tema és invenció de Cererols, si el treu d'algú altre anterior a ell, o bé que fos un tema sobre la passió del Senyor ja conegut, encara que no sigui pròpiament popular.⁷ El que queda ben palès és que tots els autors, ja sigui en obres paralitúrgiques o pròpiament litúrgiques (com salms o lamentacions de Setmana Santa), el fan servir en temes relacionats amb la passió del Senyor; tema, que com remarca Francesc Bonastre,⁸ comença amb la música en romanç (villancets) i després passa a la música pròpiament litúrgica en llatí.

Dels altres villancets només voldria remarcar que el número 61 de la llista general d'obres, *Al altar cortesanos discretos*,⁹ és l'únic en què fa servir un baixonet obligat alternant amb el cant a vuit veus; en les altres fa servir només l'acompanyament continu.

Ací cal remarcar els dos estils musicals bàsics que utilitza Cererols al llarg de la seva obra escrita: 1) l'estil formal, i en cert grau més auster, que es dona en les obres per a la litúrgia amb text llatí, tot i que, com escriu el pare Gregori Estrada,¹⁰ «es mouen en una austeritat no exempta d'ardència i d'expressió descriptiva», i 2) l'estil més de caire popular que trobem en els villancets.¹¹ Del primer estil tenim les sis misses tonals, obres primerenques, segurament d'estudi, ben travades en el

3. Francesc BONASTRE, «Antecedentes hispánicos del tema “Kommt, ihr Töchter” de la “Matthäus-Passion” de J. S. Bach (BWV 244). Historia de la pervivencia de un programa semántico nacido en el barroco musical español», *Revista de Musicología*, XVI (1993), p. 59-86.

4. *Tombeau de Mr. Meliton (Pièces de violes, 1. er livre)*, París, 1686. Aquest autor, però, el té sense text, només és instrumental.

5. Mestre de capella de les catedrals d'Osca i de Barcelona.

6. Francesc BONASTRE, «Antecedentes hispánicos», p. 61-62.

7. Francesc BONASTRE, «Antecedentes hispánicos», p. 62.

8. Francesc BONASTRE, «Antecedentes hispánicos», p. 61-62 i 66-67.

9. Editat al volum III d'obres de Cererols en la col·lecció *Mestres de l'Escolania de Montserrat*, p. 176-192.

10. «Introducció», p. XIII, a *Mestres de l'Escolania de Montserrat*, vol. III.

11. «Introducció», p. XXV, a *Mestres de l'Escolania de Montserrat*, vol. III.

contrapunt i amb bon coneixement de la tècnica vocal; no hi aflora un estil particular¹² i, d'altra banda, tenim totes les obres litúrgiques, en text llatí, per al culte del santuari. Aquestes obres tenen un estil de maduresa ben personal, construïdes a dos i tres cors, en què fa servir el recitatiu homofònic, d'acords molt verticals, seguint molt de prop la dicció de les frases llatines, i amb alternances dialogants entre els cors i les veus i fonent-se en moments plenament contrapuntístics. Un exemple molt clar d'aquesta manera de fer és la *Missa de batalla*, a dotze veus: els tres cors es van alternant les frases del cant, com lluitant entre ells —per això es diu *Missa de batalla*—, en una pugna constant.¹³ No crec pas que es pugui parlar d'una missa paròdia, com algú ha escrit.¹⁴

És gràcies als nombrosos deixebles que va tenir a Montserrat al llarg del seu mestratge musical, que van escampar les obres del mestre, copiant-les, que ara podem conèixer i fruit de la música d'aquest monjo estimat i admirat. El pare David Pujol i Roca (1894-1979) no ho va tenir fàcil a l'hora de recopilar les obres musicals de Cererols, perquè l'Arxiu Musical antic de Montserrat s'havia perdut, però amb constància i recerca acurada en els diferents arxius de Catalunya i de més enllà va poder confegir la llista d'obres que actualment coneixem i en va promoure l'edició completa a la col·lecció montserratina *Mestres de l'Escolania de Montserrat*, en cinc volums.¹⁵ Ara podem recrear i interpretar tota aquesta riquesa musical que ens honora.

12. Daniel CODINA I GIOL, «Gènesi i publicació del volum de les misses tonals del P. Joan Cererols (1618-1680)», *Revista Catalana de Musicologia*, vi (2013), p. 31-46.

13. El nom *batalla* és la traducció del títol llatí d'una missa a tres cors de Joan B. Comes que diu: «Tamquam proelium constructa» (construïda a la manera d'una batalla). Per tant, no és tant pel tema musical, diguem-ne «guerrer», com per l'estructura general de cors que s'alternen com en una lluita constant.

14. Vegeu la nota introductòria a l'edició de la *Missa de batalla* de la Federació Catalana d'Entitats Corals, núm. 1997, Barcelona, 2007, signada per Pere Lluís Biosca.

15. La col·lecció actualment està formada per quinze volums, que recullen una mínima part del material musical montserratí conegut. S'hi inclouen també les obres conegudes parcialment.